

Відгук

офіційної опонентки докторки педагогічних наук, професорки
Ірини Миколаївни Андрощук на дисертацію
Наталії Василівни Євтушенко «Системи підвищення кваліфікації
вчителів природничо-математичних предметів у післядипломній освіті
України і Республіки Польща», представленої на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук за спеціальністю
13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

У сучасних умовах реформування загальної середньої освіти, впровадження ідей Нової української школи, Державних стандартів базової середньої освіти виникає необхідність оновлення системи підвищення кваліфікації вчителів у післядипломній педагогічній освіті. Особливого значення набуває підвищення кваліфікації вчителів для забезпечення належної якості природничо-математичної освіти (STEM-освіти). При цьому важливим є вивчення європейського досвіду, зокрема Республіки Польща, країни-члена Європейського Союзу, що за досить короткий час досягла позитивних зрушень у здійсненні реформи системи вдосконалення вчителів. Доцільність вивчення польського досвіду підтверджується показниками участі країни у міжнародному дослідженні PISA-2018 (Program for International Student Assessment – програма міжнародного оцінювання учнів).

Дослідження виконано авторкою відповідно до науково-дослідної теми Чернігівського інституту післядипломної педагогічної освіти імені К. Д. Ушинського «Науково-методичний супровід розвитку інноваційного освітнього середовища в регіоні, створення умов для безперервної освіти педагогічних працівників» (державний реєстраційний номер 0119U100100). Тему дисертаційного дослідження затверджено на засіданні Вченої ради Київського університету імені Бориса Грінченка (протокол № 5 від 25.05.2017 р.) та узгоджено у Міжвідомчій раді з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології (протокол № 4 від 20.06.2017 р.).

Дисертанткою чітко сформульовано актуальність обраної теми. У дисертаційному дослідженні на с. 21 Наталією Євтушенко зазначено, що дослідження системи підвищення кваліфікації вчителів природничо-математичних предметів у післядипломній освіті Республіки Польща та її порівняння з системою підвищення кваліфікації вчителів цього профілю в Україні є актуальним для реформування вітчизняної післядипломної педагогічної освіти. На нашу думку, актуальність аналізованого дослідження є незаперечною. Його теоретичне обґрунтування заслуговує високої оцінки. Авторкою чітко визначено об'єкт, предмет дослідження і сформульовано завдання відповідно до зазначеної мети. Аналіз Наталією Євтушенко теоретичних, методологічних і практичних аспектів досліджуваної проблеми в наукових працях вітчизняних і зарубіжних науковців, свідчить про належний підхід до визначення суперечностей (їх зазначено чотири на с. 26), обґрунтування потреби їхнього вирішення.

Глибокий і чіткий аналіз авторкою дослідницьких матеріалів, викладених у дисертації, авторефераті, монографії та статтях за темою дослідження, а також апробація результатів свідчать про методологічну зрілість, високий рівень професійної компетентності дисертантки, досконале володіння методами наукового пошуку. Вважаємо, що цілком виправдано авторкою використано обрані методи дослідження (сс. 31 – 32).

Наталією Євтушенко чітко визначено наукову новизну одержаних результатів і відображено в авторефераті, дисертаційному дослідженні та в наукових публікаціях. Окреслена новизна результатів дослідження не підлягає сумніву.

Про комплексний і системний підхід до вирішення досліджуваної проблеми свідчить її аналіз на філософському, загальнонауковому, конкретнонауковому й технологічному рівнях.

Наукову і методологічну зрілість авторки підтверджує сформульована концепція дослідження (с. 29), що ґрунтується на розумінні системи підвищення кваліфікації вчителів природничо-математичних предметів у

післядипломній освіті як такої, що складається із взаємопов'язаних компонентів, функціонування яких спрямовано на вирішення освітньо-виховних завдань професійного вдосконалення та розвитку вчителів, досягнення педагогічних цілей щодо приведення їх фахової компетентності у відповідність до потреб особистості, держави та технологічного розвитку суспільства.

Системи підвищення кваліфікації вчителів природничо-математичних предметів у післядипломній освіті в обох країнах авторкою досліджувалися на засадах порівняльного, системного, структурно-функціонального, аксіологічного, андрагогічного, компетентнісного підходів. При цьому враховано методологію здійснення порівняльного дослідження. Це свідчить про високий рівень теоретичної й методологічної підготовки авторки дисертаційної праці.

У першому розділі дисертаційного дослідження Наталією Євтушенко подано системний аналіз як основу методології дослідження систем підвищення кваліфікації вчителів природничо-математичних предметів у післядипломній освіті України і Республіки Польща; здійснено порівняльний аналіз базових понять дослідження в науковому просторі України і Республіки Польща; проаналізовано проблему підвищення кваліфікації вчителів природничо-математичних предметів у післядипломній освіті в педагогічній теорії; обґрунтовано концепцію дослідження та критерії порівняння систем підвищення кваліфікації вчителів природничо-математичних предметів у післядипломній освіті зазначених країн.

На с. 55 авторка зазначає, що запланованим результатом проведення системного аналізу в порівняльному дослідженні системи підвищення кваліфікації вчителів природничо-математичних предметів у післядипломній освіті України й Республіки Польща є створення в перспективі сучасної концепції розвитку вітчизняної системи професійного вдосконалення фахівців. Це вказує на перспективність і прогностичність здійсненого дослідження.

У параграфі 1.2. авторкою здійснено всебічних аналіз таких наукових понять, як: «учитель природничо-математичних предметів» / «nauczyciel przedmiotów przyrodniczych i matematycznych», «підвищення кваліфікації вчителів» / «podnoszenie kwalifikacji nauczycieli», «система підвищення кваліфікації вчителів», «професійне вдосконалення вчителів» / «doskonalenie nauczycieli».

У параграфі 1.3. Наталія Євтушенко здійснює ґрунтовний аналіз висвітлення проблематики. При цьому на с. 93 авторка слушно зауважує, що в науковій літературі проблеми підвищення кваліфікації вчителів природничо-математичних предметів у післядипломній освіті України висвітлені фрагментарно. На с. 94 авторка доходить слушного висновку, що у контексті дослідження професійного вдосконалення вчителів ученими переважно аналізуються проблеми підвищення кваліфікації вчителів за окремими спеціальностями (учителі математики, фізики, хімії, біології), поза увагою залишаючи міжпредметні зв'язки у навчанні природничо-математичних предметів та інтегроване навчання як чинник оптимізації природничо-математичних дисциплін.

Параграф 1.4. дисертаційного дослідження присвячено його концепції та критеріям порівняння систем підвищення кваліфікації вчителів природничо-математичних предметів у післядипломній освіті України і Республіки Польща. На с. 96 Наталія Євтушенко слушно виділяє такі етапи реалізації визначеної концепції: обґрунтування критеріїв порівняльного дослідження; визначення особливостей структурних компонентів систем підвищення кваліфікації вчителів; порівняння компонентів систем підвищення кваліфікації фахівців та виокремлення подібних тенденцій розвитку підвищення кваліфікації вчителів природничо-математичних предметів у післядипломній освіті обох країн; розроблення пропозицій щодо реформування вітчизняної системи підвищення кваліфікації вчителів у післядипломній освіті країни.

На основі аналізу порівняльного, системного, структурно-функціонального, аксіологічного, андрагогічного, компетентнісного підходів та літературних джерел вітчизняних і польських науковців, Наталія Василівна науково обґрунтувала критерії для здійснення порівняльного аналізу систем підвищення кваліфікації вчителів у післядипломній освіті України й Польщі (с. 100), а саме: нормативно-цільовий; структурно-інституціональний; змістово-процесуальний; прогностично-розвивальний.

У другому розділі авторка дослідження аналізує нормативно-правове забезпечення підвищення кваліфікації вчителів природничо-математичних предметів в Україні; характеризує організацію підвищення кваліфікації вчителів природничо-математичних предметів у післядипломній освіті України; аналізує його зміст, форми і методи; характеризує тенденції розвитку аналізованої системи.

Заслуговує на увагу те, що організацію підвищення кваліфікації вчителів природничо-математичних предметів у післядипломній освіті України авторкою охарактеризовано і проаналізовано за чотирма рівнями, а саме: загальнонаціональний, регіональний, місцевий, локальний.

Наталією Євтушенко чітко обґрунтовано такі тенденції розвитку системи підвищення кваліфікації вчителів природничо-математичних предметів у післядипломній освіті України, як: відкритість, неперервність, демократизація, гуманізація, диверсифікація підвищення кваліфікації, фундаменталізація підготовки, інтеграція предметів.

Про наукову зрілість дисертантки свідчить ретельний аналіз нормативно-правового забезпечення, цілей і завдань підвищення кваліфікації вчителів природничо-математичних предметів в Україні (параграф 2. 1). На с. 137 авторка зазначає пріоритетні цілі в зазначених питаннях, зокрема: особистісна орієнтація; постійне підвищення якості освіти, оновлення змісту та форм організації освітнього процесу відповідно до суспільних змін і вимог; сприяння інтеграції до європейського та світового освітніх просторів.

Важливим практичним досягненням авторки є виокремлення проблем і викликів, що потребують розв'язання найближчим часом щодо розроблення стандартів, оновлення і вдосконалення нормативного забезпечення системи підвищення кваліфікації вчителів природничо-математичних предметів у післядипломній освіті України.

Авторка ґрунтовно характеризує організаційну структуру системи підвищення кваліфікації вчителів природничо-математичних предметів у післядипломній освіті України (параграф 2.2.), відображаючи найновіші зміни, передбачені законодавством України. Зокрема, у згаданій вище структурі зазначено центри професійного розвитку педагогічних працівників на локальному рівні. Це свідчить про відповідну теоретичну підготовку і практичний досвід дисертантки.

Практичну цінність мають матеріали, що відображені авторкою у параграфах 2.2. і 2.3. й відображають найкращі практики закладів післядипломної освіти щодо забезпечення змісту і використання різних форм підвищення кваліфікації вчителів природничо-математичних предметів в Україні. При цьому на с. 164 і сс. 212 – 213 авторка слушно підкреслює, що важливим для функціонування системи підвищення кваліфікації українських вчителів є впровадження компетентнісної моделі, яка передбачає розвиток цілого комплексу компетентностей (професійно-педагогічна, соціально-громадянська, загальнокультурна, мовно-комунікативна, психолого-фасилітативна, підприємницька, інформаційно-цифрова) Другий розділ дисертаційного дослідження доцільно доповнюється дисертанткою таблицями і рисунками.

Наталією Євтушенко здійснено глибокий аналіз і на його основі схарактеризовано систему підвищення кваліфікації вчителів природничо-математичних предметів у післядипломній освіті Республіки Польща. Означеному питанню присвячено третій розділ дисертаційного дослідження.

На увагу заслуговують виокремлені та описані основні тенденції розвитку системи підвищення кваліфікації вчителів природничо-

математичних предметів у післядипломній освіті Польщі, до яких авторкою віднесено: універсальність й всебічна безперервна відкрита освіта; інформатизація; диверсифікованість напрямів, рівнів, структур професійного вдосконалення вчителів, посилена увага до особистості учня як найвищої цінності (с. 294).

Цінність дисертаційного дослідження полягає у здійсненні порівняльного аналізу систем підвищення кваліфікації природничо-математичних предметів у післядипломній освіті України і Республіки Польща, що представлено Наталією Євтушенко в розділі 4. Авторкою встановлено, що системи підвищення кваліфікації вчителів природничо-математичних предметів у післядипломній освіті України й Польщі мають спільне у формуванні цілей і завдань, визначенні принципів і функцій, виборі напрямів розвитку освітньої діяльності. Безумовно, важливим є виокремлення дисертанткою важливих завдань для забезпечення результативності досліджуваних систем обох країн, а саме: уточнення критеріїв якості професійного вдосконалення вчителів відповідно до міжнародних стандартів, підвищення їхньої мотивації до особистісно-професійного розвитку, самовдосконалення та самореалізації (с. 408).

Заслужують на увагу узагальнені Наталією Євтушенко на сс. 366 – 367 спільні тенденції в освітній політиці України й Польщі у питаннях реалізації підвищення кваліфікації вчителів, а саме: впровадження європейської системи накопичення кредитів, інтеграція в європейський освітній простір, забезпечення професійного вдосконалення вчителів, спрямованого на підвищення рівня навчальної успішності учнів. А також відмінності, зокрема: в Україні – уповільнені темпи розвитку аналізованої системи, що потребує прискорення та динамічності освітнього процесу; у Республіці Польща – затвердження єдиних міжнародних європейських стандартів якості підготовки вчителів, навчання іноземних мов, професійне вдосконалення вчителів, які працюють за межами країни, скерованість на реалізацію проєктів, що фінансується Європейським Союзом.

У п'ятому розділі авторкою подано перспективні напрями розвитку системи підвищення кваліфікації вчителів природничо-математичних предметів у післядипломній освіті України з урахуванням досвіду Польщі.

На позитивну оцінку заслуговує авторське бачення вдосконалення мережі системи підвищення кваліфікації українських учителів, що охоплює створення недержавних закладів професійного вдосконалення педагогів, Осередку розвитку української освіти за кордоном, Центрів професійного розвитку для вчителів української діаспори.

Перспективними є виокремлені авторкою (сс. 402 – 403) заходи з модернізації змісту, форм і методів підвищення кваліфікації вчителів природничо-математичних предметів у післядипломній освіті у зв'язку з необхідністю здійснити зміни в організації підвищення кваліфікації вчителів на регіональному рівні та рівні закладів загальної середньої освіти, що передбачає: збільшення кількості короткострокових курсів підвищення кваліфікації вчителів (розширення фахового модуля); організацію тематичних курсів фахово орієнтованих дисциплін; оновлення загальнокультурної компоненти завдяки впровадженню курсів психолого-педагогічної допомоги і курсів вивчення іноземних мов; розвитку професійного вдосконалення вчителів у межах закладу освіти.

Прогностичне моделювання системи підвищення кваліфікації вчителів природничо-математичних предметів у післядипломній освіті України здійснено Наталією Євтушенко з урахуванням конструктивних ідей польського досвіду. Теоретичне значення і практична цінність дослідження полягає у розробленій авторкою прогностичної моделі системи підвищення кваліфікації вчителів природничо-математичних предметів у післядипломній освіті України, за допомогою якої методично інтерпретовано основні концептуальні засади дослідження, технологізовано структуру підвищення кваліфікації вчителів природничо-математичних предметів у післядипломній освіті України (рис.5 1.). Цілісність прогностичної моделі полягає у виділенні

й описі чотирьох компонентів: нормативно-цільового, структурно-інституціонального, змістово-процесуального, прогностично-розвивального.

Підтримуємо думку автора про важливість досвіду Республіки Польща щодо прийняття законодавчих актів на загальнонаціональному рівні, а, саме, запровадження Оперативної програми «Людський капітал» (Завдання 9.4 – висококваліфіковані кадри системи освіти), дію якої спрямовано на зростання рівня компетентності вчителів, адаптації до західноєвропейських стандартів, формування висококваліфікованого персоналу системи освіти.

Вартий уваги розглянутий дисертанткою правовий акт «Карта вчителя» у законодавстві Республіки Польща, що закріплює особливий статус учителя, містить кваліфікації та опис посад учителів, розглядає принципи професійного розвитку, розглядає особливості фінансування професійного вдосконалення вчителів коштами держави.

У висновках до п'яти розділів авторкою здійснено чіткі узагальнення, викладено теоретичні положення й розроблено рекомендації щодо вдосконалення нормативно-правового забезпечення і мережі системи підвищення кваліфікації вчителів природничо-математичних предметів у післядипломній освіті. З огляду на це відмічаємо важливий внесок автора у теорію і методіку професійної освіти. Науково обґрунтоване узагальнення і представлення теоретичного, емпіричного, статистичного матеріалів відповідають темі дисертаційного дослідження, його об'єкту, предмету і визначеній меті. Зміст дисертаційної праці Наталії Євтушенко відображає поетапність і глибину виконання сформульованих завдань. Загальні висновки до дисертації свідчать про цілісність і логічну завершеність дослідження, його відповідність дослідницьким завданням. Автореферат дисертаційної праці повністю відображає її зміст.

Результати аналізованого дослідження пройшли широку апробацію під час міжнародних, всеукраїнських, регіональних конференцій та інших наукових і практичних заходів. Вони опубліковані у відповідних наукових виданнях і представлені автором у 43 публікаціях, серед яких: 2 одноосібні

монографії; 1 навчально-методичний посібник; 1 методичні рекомендації; 1 програма підвищення кваліфікації; 21 стаття у наукових фахових виданнях України; 4 статті у зарубіжних періодичних наукових виданнях і виданнях, які входять до наукометричних баз даних; 8 статей у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій; 4 публікації у науково-методичних виданнях.

Варто відмітити важливе практичне значення результатів здійсненого дослідження Наталії Євтушенко, яке полягає у розробленні та впровадженні навчально-методичного забезпечення для викладачів і слухачів системи підвищення кваліфікації вчителів природничо-математичних предметів, що містить навчально-методичний посібник «Професійний розвиток і підвищення кваліфікації вчителів у післядипломній освіті України й Республіки Польща», методичні рекомендації «Модернізація змісту, форм і методів підвищення кваліфікації вчителів природничо-математичних предметів у післядипломній освіті України з урахуванням досвіду Республіки Польща» для слухачів закладів післядипломної педагогічної освіти, розроблено навчальні плани і освітні програми підвищення кваліфікації вчителів, збагачено зміст модулів «Сьогочасний стан розвитку природничо-математичної освіти», «Тенденції розвитку освіти ХХІ століття».

Матеріалами дослідження збагачено зміст навчальних модулів, а саме темами: «Нова українська школа: реалізація компетентнісного підходу у викладанні природничих предметів», «Професійне вдосконалення вчителів Республіки Польща», «Організація міжнародного проєкту «У пошуках Ейнштейна – Академія Розумів», «Зміст, форми і методи підвищення кваліфікації вчителів природничо-математичних предметів у післядипломній освіті України та Польщі», «Перспективні напрями впровадження польського досвіду у підвищення кваліфікації українських фахівців»; реалізації освітнього модуля «Якість вищої освіти та експертний супровід її забезпечення: рух України до Європейського Союзу» у рамках Проєкту «Еразмус+: Жан Моне».

Додатки до дисертаційного дослідження ілюструють теоретичний матеріал. Наталією Євтушенко подано навчально-тематичні плани курсів підвищення кваліфікації вчителів природничо-математичних предметів, програми навчання за програмою підвищення кваліфікації вчителів фізики і астрономії, хімії та біології авторів різних закладів післядипломної освіти.

Авторкою дослідження зазначено, що здійснене дослідження не вичерпує багатоаспектності розглянутої проблематики, а цим самим підтверджує його прогностичність. На с. 410 до проблем, що будуть вирішуватися в найближчій перспективі, дисертанткою віднесено такі: підвищення кваліфікації вчителів в умовах децентралізації; унормування підвищення кваліфікації вчителів відповідно до європейських стандартів якості післядипломної педагогічної освіти.

На основі здійсненого аналізу результатів наукового пошуку, ми дійшли висновку щодо високої оцінки теоретичного значення, практичної цінності, а також прогностичності аналізованого дисертаційного дослідження. Водночас висловлюємо окремі побажання і дискусійні питання.

1. У параграфі 2. 2. авторкою представлено організаційну структуру системи підвищення кваліфікації вчителів природничо-математичних предметів у післядипломній освіті України. При описі згаданої структури (с. 138) авторкою вказано, що на загальнонаціональному рівні керування здійснюється міністром освіти і науки України, а у схематичному зображенні (с. 139) вказано Міністерство освіти і науки України. Варто ці позиції уніфікувати.

2. На нашу думку, велику цінність у роботі має третій розділ дисертаційного дослідження, в якому охарактеризовано систему підвищення кваліфікації вчителів природничо-математичних предметів у післядипломній освіті Республіки Польща. При цьому на с. 244 авторка описує діяльність Методичного центру в Україні польської освіти, що розташований у місті Дрогобичі. З огляду на те, що ця інституція знаходиться на території України і є філією ДНУ «Інститут модернізації освіти», зважаючи на її вагомий роль у

підвищенні кваліфікації вчителів природничо-математичних предметів, які навчають учнів польською мовою в Україні, варто було б схарактеризувати у другому розділі. При цьому, як зазначає авторка, роль польських інституцій, що зацікавлені в забезпеченні підвищення кваліфікації та неформальної освіти даної категорії педагогічних працівників, безумовно, важлива.

3. У роботі автором зазначено прогностичність здійсненого дослідження, питання, що потребують подальшого теоретичного аналізу і практичного втілення. На нашу думку, варто було передбачити також розроблення і вдосконалення існуючого нормативного забезпечення дистанційного навчання вчителів природничо-математичних предметів системи підвищення кваліфікації у післядипломній освіті України з огляду на існуючі суспільні виклики, пов'язані зі світовою пандемією, інформатизацією і глобалізацією світової спільноти.

4. Дисертаційні матеріали вдало доповнені авторкою додатками. Їх у роботі є 8. Усі додатки ілюструють підвищення кваліфікації вчителів природничо-математичних предметів у післядипломній освіті України. Дисертаційне дослідження лише виграло б, якби авторка дослідження додала такі ж матеріали авторства польських науково-педагогічних і педагогічних працівників.

5. Наталія Євтушенко в дисертаційній праці вживає польські назви і подає їхні українські відповідники. Поряд із ретельним перекладом прізвищ польських учених, назв установ, закладів, організацій тощо не завжди авторці вдалося дотриматися фонематичного відтворення польських прізвищ, зокрема, М. Османського (M. Ochmański) – вірно М. Охманьські; К. Жегналек (K. Żegnałek) – вірно К. Жегналек; Б. Сітарської (B. Sitarska) – вірно Б. Шітарська, Ю. Пултуржицькі (J. Pólturzycki) – вірно Ю. Пултужицькі тощо.

Висловлені побажання є дискусійними і не знижують наукового значення результатів дослідження Наталії Євтушенко та не впливають на його високу оцінку. Рецензована дисертація є самостійною завершеною науковою працею. Отримані результати містять наукову новизну, теоретичну

значущість і практичну цінність, є важливими для теорії і методики професійної освіти.

Загальний висновок: актуальність теми дослідження, високий теоретико-методологічний рівень, аргументованість і вірогідність отриманих результатів, висновків і рекомендацій, високий рівень наукової новизни, теоретичне і практичне значення, висока культура узагальнення дослідницьких матеріалів та оформлення рукопису дисертації й автореферату дають підстави стверджувати, що дисертаційна праця Наталії Василівни Євтушенко «Системи підвищення кваліфікації вчителів природничо-математичних предметів у післядипломній освіті України і Республіки Польща», представлена на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти, є актуальною, завершеною і самостійною. Дисертаційне дослідження відповідає вимогам МОН України до докторських дисертацій та вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 № 567», а його авторка – Євтушенко Наталія Василівна – заслуговує присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент,

докторка педагогічних наук,
професорка, начальниця сектору професійного
розвитку педагогічних працівників
Державної установи «Український інститут розвитку освіти»
розвитку освіти

І. М. Андрощук

Ірина Ч. М. Андрощук засвідчує

ПРОВІДНИЙ ФАХІВЕЦЬ

ДЯЧЕНКО О.В.